

„Ning minu maailmapilt laguneb hoogsalt“. Aira Kaalu kiri Ene Mihkelsonile 6. juulil 1984

Eduard Parhomenko, Marin Laak

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v27i34.24697>

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis leiduvad Aira Kaalu kirjad Ene Mihkelsonile aastaist 1983–1986 (EKLA, fond 421, mapp 2:16). Aira Kaalu ja Ene Mihkelsoni kirjavahetus näitab kahe kirjaniku mitu aastat kestnud lähedast suhet, mis oli arvatavasti alanud Mihkelsoni heatahtlikust arvutusest Aira Kaalu luulekogule „Saaks kord seda imet veel vaadata“ (Tallinn, 1981). Hilisematel aastatel pikemate proosateoste loomisele pühendunud suurkirjanik kirjutas 1970. ja 1980. aastatel ka kirjanduskriitikat (Olesk 202, 48) – tema arvustus, pealkirjaga „Luuletaja muutumine ajas“ oli ilmunud 1981. aasta 21. augustil kultuurilehes Sirp ja Vasar (vt Mihkelson [1981] 1986). Lähendada võis neid ka tõik, et Aira Kaal oli oma allkirjaga toetanud 40 kirja, millega 1980. aastal avaldati avalikult protesti eesti ühiskonna venestamise ja noorterahutuste vägivaldaga mahasurumise vastu. Aira Kaalu kui juunikommunisti allkiri võis mõjuda seal eriti väärtuslikuna.

Ene Mihkelsoni isikuarhiivis on vaid seitse kirja Aira Kaalult, teised kirjad ega ka Mihkelsoni vastused pole säilinud. Aira Kaalu kirjad on saadetud suvisel ajal Tornimäelt, Kaalude perekonna kodukohast Saaremaalt Võrumaale Trolla külla, kuhu 1980. aastatel oli oma suvekodu sisse seadmas Mihkelson. On teada, et 1980. aastatel käisid Ene Mihkelson ja Aira Kaal tartlastena tihedalt läbi, eriti viimase kodus Tähtveres. Järgnevas publikatsioonis on avaldatud Aira Kaalu kiri 6. juulist 1984, milles mainitud maailmapildi lagunemine kutsub arutlema selle filosoofilise mõiste tähenduse üle ja pakub veelkord mõtteainet luuletaja muutumise kohta ajas.

Ene Mihkelson Aira Kaalu 80. sünnipäeval novembris 1981. aastal ENSV Kirjanike Liidu Tartu osakonna majas Õpetaja tänaval. EKM EKLA, reg 2018/115).

Oma sisult mõjuvad Aira Kaalu kirjad argistena: neis pajatab ta läbikäimistest sugulaste ja tuttavatega, vahendab oma lektüürimuljeid ja looduselamusi. Valdavalt argine toon, justkui tühjast-tähjast rääkimine on ilmselt viis olla lähedal ja lähedane oma adressaadile. Ja nii öeldakse olulisi asju. Kas siis selles tähenduses või ka eripärasema sisu mõttes jääb silma kiri 6. juulist 1984. Selles tulevad kõne alla spetsiifilisemad teemad, millega Aira Kaal on tegeleenud ka varemalt: maailmavaade, maailmapilt ja kriitika. Omavahel seotult pingestavad need tema filosoofilisi otsinguid juba algusest.

Aira Kaalu (7. XI 1911, Saaremaa, Uuemõisa – 7. IV 1988, Tartu), kes aastail 1930–1940 õppis Tartu ülikoolis peaaoinena filosoofiat, 1941 suunati TRÜs marksismi-leninismi aspirantuuri ning aastail 1945–1950 tegutses seal marksismi-leninismi vanemõpetajana, mäletatakse eeskätt luuletajana. Siiski on kurikuulus Aira Kaalu traktaadimõõtu artikkel „Formalismide idealistlikud juured“ (1950), mis paistab tuginevat tema väitekirjaprojektile „Ideoloogia küsimused Eesti nõukogude kirjanduskriitikas“. Artiklis ründab ta eesti luulet ja kirjanduskriitikat stalinistlikus vaimus, lisades omalt poolt hoogu repressioonidele haritlaskonna seas, mis järgnesid EK(b)P märtsipleenumile (1950). Noore Aira Kaalu kui ekstaatilise juunikommunisti kujunemiskäigu kontekstis pakub huvi tema hilisem tunnistus oma maailmapildi lagunemise kohta. Kõnekas on ka tööik, et ta tunnistab seda oma kirjas kirjanik Ene Mihkelsonile (21. X 1944, Järvamaa – 20. IX 2017, Tartu), metsavenna tütrele. Kirjavahetuses kajastub Aira Kaalu looduse kogemise, aga ka lähedaste inimestega läbikäimise ekstaatiline loomus, selle vahetu seos maailmavaatelse refleksiooniga. Kui Aira Kaal oma varasemas 1940. aastate luules otsib nii oma looduselamuste kui ka sotsiaalsete muutuste kogemise kõikehaaravusele maailmavaatelist vormi materialistliku dialektika kategooriate käsitusest, siis nüüd kõnealuses kirjas märgib ta justkui selle luhtumist. Kirjas väärleb tähelepanu teatud paralleelsus looduselamuse, lähedastega läbikäimise vahetuse luulelise ja maailmapildilise haaramise vahel. Õigupoolest selle haaramatuses, mis väljendub äpardumises luuletuse kirjutamisel: „Teine ere suvine mulje jäi mulle ühest väikesest meresõidust Orissaare all. Valgus ja värvid ja pilved ja taevarannad imbusid minusse. Püüdsin isegi värssi panna, kuid tuli välja üks naiivne puterdis. Muidugi võin selle kallal veel vaeva näha, aga vähe lootust!“ Ning looduse kogemises maailmapilti lagundavana: „Muidu läheb aeg niisama. Käin vahel kadakate vahel jalutamas ja nisupõllu ääre seest rukkililli korjamas. Latran koduste ja külalistega. Ning minu maailmapilt laguneb hoogsalt [minu sõrendus – E. P.]. Sellest tekib vahel eriline pinge, teinekord jälle mõni moment sügavat igavust ...“

Kord „maailmapildist“, kord „maailmavaatest“ rääkides on Aira Kaal kasutanud neid sõnu ka varemalt intuiitiivselt, mõisteliselt eritlemata. Kui nüüd siinkohal seda eritlust üritada, siis saab kõigepealt öelda, et nii maailmavaate kui ka maailmapildi

puhul on tegemist kõikehaarava tervikteadmise (–nägemusega) maailmast selle nähtumise mitmekesisuses ja aspektide paljususes. Kuid kui maailmavaate puhul peetakse oluliseks rõhutada selle suhestatust subjektiga, määratletust subjekti kaudu ja selles tähenduses subjektiivsust, mis võib olla nii individuaalne kui ka kollektiivne, siis maailmapildile kaldutakse omistama teatud iseseisvust ja objektiivsust – maailmapilt kui tervikstruktuur, mille terviklikkus tuleneb maailmast enesest ja mille puhul pole vajadust võtta vähemalt esiotsa arvesse maailma seotust tunnetava ja tegeva subjektiga. Rõhutaks veel, et see kõikehaarav terviklikkus, mis iseloomustab igasugust maailmavaadet ja maailmapilti, pole taandatav terviku koostisosade summale (vt Mies 1999a; 1999b; Thomé 2004a; 2004b).¹ Aira Kaalu kohta saab aga öelda, et maailmavaadetest ja maailmapildist paistab ta kõnelevat sünonüümselt. Tema sõnakasutuses on põhimine, et nii maailmapilt kui ka maailmavaade presenteerivad maailma kõikehõlmavalt, haarates enesesse maailma ning inimese (tolle suhete ja suhestumistega) kui maailma tervikusse liigenduva.

Intensiivsus, millega Aira Kaal varasemalt oli maailmavaate küsimusele läheneanud, nähtub tema 1941. aastal ilmunud artiklist „Akadeemilise intelligentsi maailmavaadetest“. Heites toonasele eesti haritlaskonnale ette „tervikliku maailmavaate puudumist“, diagnoosides „maailmavaatelist kriisi“, maailmavaatelist kaost („teooriarägas-tik“), „kodanliku hariduse paratamatu tulemusena“, arvustab ta konkreetsemalt toonast Tartu ülikoolis antavat haridust, iseäranis filosoofia õpetamist:

Ülikooli kateedrit seletati mitmesuguseid teooriaid, kuid igaiht valgustati eri lähtekohast. Õpiti näiteks filosoofiat. Igaüks võis endale välja valida kuitahes vananenud maailmavaatelse eeskuju ja selle ümber konstrueerida oma filosoofiasüsteemi, seisukoha, millest võis hakata vaatlema kogu maailma „läbi oma isikliku prisma“. (Kaal 1941, 95)

Kirjeldatud olukorrast nägi Aira Kaal pääseteed marksismi-leninismi kui „ainsa võimaliku meetodi“ juurutamises, mis suutnuks aidata „teooriarägas-tikus“ „orienteeruda“: „Tõepoolest, selleks, et mõista teaduse, kunsti ja tehnika saavutusi ja näha nende rakendamise tingimusi rahva elu paremaks muutmisel, peab haritlasel olema tugev dialektilis-materialistlik maailmavaateline põhi. Kodanlikul noorsool see muidugi puudus“ (Kaal 1941, 98).

Et Aira Kaal selles artiklis ei nõua taga mitte lihtsalt ainuõiget maailmavaadet, vaid otsesõnu maailmavaate terviklikkust, on silmnähtavalt Leninist inspireeritud: „Marxi õpetus on kõikvõimas, sest ta on tõsi. Ta on täielik ja harmooniline, andes inimestele

¹ Vt ka Toomas Killaku artikleid maailmavaate mõiste kujunemisloost (Killak 1979; 1981; 1987). Toomas Killak õppis filosoofia aspirantuuris ja õpetas filosoofiat Tartu ülikoolis 1970. ja 1980. aastatel.

tervikliku maailmavaate, mis on lepitamatu igasuguse ebausuga, igasuguse reaktsiooniga, kodanliku rõhumise igasuguse kaitsega“ (Lenin [1913] 1953, 3–4). Marksistlik-leninistlik maailmavaate käsitus rõhutab, et kapitalistlikus ühiskonnas selle klassiiseloому tõttu ei saagi esineda „ühtset maailmavaadet“. Stalini-aegne filosoofialeksikon määratleb maailmavaadet kui „kõigi inimest ümbritsevate loodus- ja ühiskonnannah-tuste kohta käivate vaadete ja kujutelmade süsteemi“. Süsteem on siin sõna, mis käib terviku, selle totaalsuse kohta. Leksikon jätkab:

Maailmavaate tähtsus seisneb selles, et kindlaks määrates üldise käsituse maailmast ja tema seadus-pärasustest, ta sellega tingib ka inimeste suhtumist sellesse, mis neid ümbritseb. Klasside ühiskonnas ei ole ega saagi olla ühtset maailmavaadet. Iga klass, vastavalt oma ühiskondlikule positsioonile, töötab välja eri vaate kogu ümbritsevale tegelikkusele [. . .]. (Rosental ja Judin 1941, 156)

Aastal 1981 kirjapandud laastus „Illusioonide kütkes“ „maailmapilti“ nimetades kirjeldab Aira Kaal oma ekstaatilise loodusetaju tervikkuse ja küllalduse kogemust (Kaal 1986, 85–86). Nüüd on oluline, et maailmapildi süünd on siin vahetult seotud loo-duse tajumisega kõikehaarava tulvana, mida Aira Kaal püüab siis kirjanduslikuks laas-tuks sõnastada. Igatahes pole siin enam juttugi marksistlik-leninistlikust õpetusest või mõnest muust doktriinist kui maailmavaate/maailmapildi alusest. Teisalt ei saa jätta märkimata, et Aira Kaalu laastus kirjeldatud maailmapilt seostub kõige rohkem Kanti filosoofiaga. Kant ongi see, kes võttis sõna *maailmavaade* (*Weltanschauung*) üldse esi-mest korda kasutusele. Kanti teose „Otsustusjõu kriitika“ §-s 26 tähendab maailma-vaade võimet koondada maailm esteetilis-retseptiivse kaemuse (*Anschauung*) alla ja haarata maailm lõputult mitmekesise nähtumusena mõistesse (vt Kant [1790] 2009, 119–120). Nii tuleks see tõlkida pigem maailma kaemuseks, rõhutades selle meelelis-aistingulist päritolu. Just see on aspekt, mis siinkohal seob Aira Kaalu mõistekasutust Kantiga.

Vaatasin, kuidas taevas laotus üle mere ja meri laius silmapiirini, vabalt, suurejoone-liselt ja uhkelt. Muud ma ei näinud ega kujutlenudki, sest see, mis mu pilgule avanes, moodustas kogu mu maailmapildi. See pilt oli küllaldane. [minu rõhutus – E. P.] Ning ses pildis oli taoline õndsus, et midagi ebaseeldivat ei saanud juhtuda. Kogu maailmapilt oli puhtaks pestud pahedest; ei terroriakte, ei sõdu, ei madalaid mõtteid ega räpaseid intriige, halvast ilmast rääkimata!

Üks väike tüdruk ilmus randa ja hakkas kive vette loopima, rahulikult, kindlakäeliselt, ikka sulpsti ja sulpsti... Ning päike, sulatanud pilveloori sisse augu, langetas hiljakesi oma kuldredeli otse tema jalge ette. Näis, nagu tahaks ta ütelda: „Käi taevas ära, laps, kui sul on tahtmist!“ [. . .]

Ja samas käisin ise taevas ära, ehkki vaid silmapilguks. [. . .] kumbapidi see oli, kas mina käisin taevas või taevas minus. Igatahes täitis ta mind üleni, mu meeled ja mõtted olid temast tulvil [minu rõhu-tus – E. P.] [. . .]

Oli vaid taeva avaruse valgusvoog ja vete otsatuse läbipaistvus. Kõik hingas suurt selgust ja puhtust. Kõik kumas ja kumas ja peegeldus vastastikku üksteise kohal ja üksteisest läbi. (Kaal 1986: 85–86)

Kõnealuses, 1984. aasta 6. juuli kirjas Ene Mihkelsonile Aira Kaal hoopis pajatab, kuidas loodusetajude tulv ja lähedastega lävimise lähedus nimelt lagundab tema maailmapilti ja nurjab luuletamist. Mis mõttes siis? Kas selle marksistlik-leninistliku totaliseeriva maailmavaate tähenduses, mille eest ta kommunistina võitles? Või selle maailmapildi tähenduses, mille algupärana ta kirjeldab oma ekstaatiliselt kõikehaaravat loodusetaju? Ja kas nende algupärad on Aira Kaalu puhul üldse lahutatavad? Tema varasemast luulest saab ehk välja lugeda, kuidas need algselt kokku kuulusid, ning seejärel, 1940. aastate lõpust on näha, kuidas ta ideoloogilise enesekriitika korras püüab oma loodusluulet, selle ekstaatilisi momente allutada stalinistlikule materialistliku dialektika kategooriate õpetusele sisust ja vormist. Nüüd võib see kirjas kirjeldatud maailmavaateline lagunemine tähendada lõplikku lahtiütlemist sellest sügavale stalinismi juurduvast nõukogudemeelsest maailmavaatest. Või on selle taga ühtlasi sügavam hetkeline kogemus igasuguse maailmavaate kui millegi kõikehaaravale terviklikkusele pretendeeriva võimatusest ja ühtlasi kogemus õhtumaise filosoofia algusesse tagasiminevate kategooriaalsete eristuste (vorm – aine/sisu), ka neist võrsuvate esteetika kategooriate rabeledusest? See äratundmine oma sügavuses jäi aga tõesti, nagu paistab, silmapilguks. Aira Kaal justkui astuks tagasi, pannes oma laastule peal-kirjaks „Illusioonide kütkes“.

Artikkel on seotud Eesti Kirjandusmuuseumi projektiga „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ (EKM 8-2/22/1) ja Eesti Haridus ja Teadusministeeriumi projektiga „Eesti kultuuri arengustrid“ (EKKD1112).

Allikad

Kaal, Aira. 1941. „Akadeemilise intelligentsi maailmavaatest.“ – *Nõukogude Kõrgem Kool. Hariduse- ja Kunstiteaduste ja ELKNÜ ajakiri* 2, 95–102.

———. 1986. „Illusioonide kütkes.“ – *Seitse tõtt ja seitse valet*, 85–88. Tallinn: Eesti Raamat.

Kant, Immanuel. (1790) 2009. *Kritik der Urteilskraft*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Killak, Toomas. 1979. „O pozitivistskoj interpretacii problemy mirovozzrenija.“ – *Social'naja determinacija poznanija: Filosofsko-metodologicheskie problemy*. Trudy po filosofii XX. Uchenye zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta 465, 67–80. Tartu: Tartuskij gosudarstvennyj universitet. = Томас Киллак. „О позитивистской интерпретации проблемы мировоззрения.“ – *Социальная детерминация познания: Философско-методологические проблемы*. Труды по философии XX. Ученые записки Тартуского государственного университета 465, 67–80. Тарту: Тартуский государственный университет.

———. 1981. „Duhovno-praktičeskij smysl pervonachal'nogo upotreblenija termina „Weltanschauung““ – *Metodologičeskie voprosy social'noj determinacii poznanija*. Trudy po filosofii XXII. Uchenye zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta 531, 118–135. Tartu: Tartuskij gosudarstvennyj universitet. = Томас Киллак. „Духовно-практический смысл первоначального употребления термина „Weltanschauung““ – *Методологические вопросы социальной детерминации познания*. Труды по философии XXII. Ученые записки Тартуского государственного университета 531, 118–135. Тарту: Тартуский государственный университет.

———. 1987. „Ob osmyslenii ponjatija „Weltanschauung“ V. F. J. Schellingom.“ – *Social'naja determinacija poznanija: Metodologičeskij faktor naučnoj dejatel'nosti*. Trudy po filosofii XXXII. Uchenye zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta 786, 92–104. Tartu: Tartuskij gosudarstvennyj universitet. = Томас Киллак. „Об осмыслении понятия “Weltanschauung” В. Ф. И. Шеллингом.“ – *Социальная детерминация познания: Методологический фактор научной деятельности*. Труды по философии XXXII. Ученые записки Тартуского государственного университета 786, 92–104. Тарту: Тартуский государственный университет.

Lenin, Vladimir. (1913) 1953. „Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti.“ – *Teosed*, kd 19, lk 3–8. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Rosental, Mark ja Pavel Judin, toim. 1941. *Lühike filosoofiline leksikon*. Tõlkinud Rudolf Kulpa ja Leo Anvelt. Tartu: Teaduslik Kirjandus. (2. tr 1945; 3. tr 1946.)

Mies, Thomas. 1999a. „Weltanschauung.“ – *Enzyklopädie Philosophie*, toimetanud Hans Jörg Sandkühler, kd 2, 1733–1737. Felix Meiner Verlag.

———. 1999b. „Weltbild.“ – *Enzyklopädie Philosophie*, toimetanud Hans Jörg Sandkühler, kd 2, 1737–1739. Felix Meiner Verlag.

Mihkelson, Ene. (1981) 1986. „Luuletaja muutmine ajas. (Aira Kaal. Saaks kord seda imet veel vaadata. Tallinn, 1981. 208 lk.)“ – *Kirjanduse seletusi. Artikleid ja retsensioone 1973–1983*, 194–202. Tallinn: Eesti Raamat.

Olesk, Sirje. 2024. „Ene Mihkelsoni elu.“ – *Tetraeeder karjamaal. Ene Mihkelsoni eluraamat*, koostanud Marju Lauristin ja Sirje Olesk, 31–74. Tallinn: Tänapäev.

Thomé, Horst. 2004a. „Weltanschauung.“ – *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, toimetanud Joachim Ritter, Karlfried Gründer ja Gottfried Gabriel, kd 12, 453–460. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

———. 2004b. „Weltbild.“ – *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, toimetanud Joachim Ritter, Karlfried Gründer ja Gottfried Gabriel, kd 12, 460–463. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Eduard Parhomenko – õpetab filosoofiat Tartu Ülikoolis. Tema peamisteks uurimisvaldkondadeks on klassikaline saksa filosoofia, fenomenoloogia ja Eesti mõttelugu.
E-post: eduard.parhomenko[at]ut.ee

Marin Laak – PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi kirjanduse ja kultuuriloo allikate töörühma vanemteadur, raamatu „Tetraeeder karjamaal. Ene Mihkelsoni eluraamat“ (2024) toimetaja.
E-post: marin.laak[at]kirmus.ee

Saaremaal
6 VII 84

Kallis Ene!

Sain Su kirja ning soovustasin kullu pööra, olin just langes ülikriitilisse maledusse. Ootasin "Loomingut" - siinsesse postkontoris pole see vist veel saabunud. Teadsin ke, et paar (mu enda meelest värviket) episoodi on väl- ja tseenseeritud. Muidesin pead seote, mis muul- jet see teinuke avaldab jne. Sinu suhtumise julgustas muind tublisti. Ole terve!

Mu lemmik Tartust tundus endalegi pool- jakslik. Aga arvasin et kui kein ära Tallinnas ja põhjarannikul, siis tegagi Tartusse sõita oleas liigne vaev. "Põntasin" siis Tallinnast uude- lisa. jõudsin 16 juuni õhtupoolel uude kohale ja olen seni hõlhiselt rahulikuks elu elanud.

jaanipäev või õigemini jaanipäev latus vihma- sest kumast noolmata hujukillast. Vambo- juures oli suur voolava torni püsti. aetud. Suur- lassi-sõnnu paari päeva ümber. Paksud vööd sel- os- saapad jalas. vihmavarjud peapohel ja aiato- lid taguriku all istusime nautisime lõhet- suitsu ja sädemed. Lood oli ka vee ulatuses - suituränede, õlle, viina ja võileibade deka. kaja- kad olid vabepool ühe räimevoti (kilekott) vüll- lõhki tõmmunud ja muist sõnu vohke panand, ent meile jätkus ikkagi.

Vihm tegei vahelgi. Kommunistid lõnu laulu- ma vüll ära oodake ei jõudnud. Keid Jüanis po- ped - Maati, Peeter ja Vambo - ning väimees Olav pi- dasid vastu kommunisti kella 7-ni. Mu viisimusele- kas nad linnude võimast sepaheori kuulsid, vaestas.

Matti, et „laulsian ise veel valjemini“.

Täine ere süvine mulje jää mulle ilmselt väikesest mere sõjast Orissaare all. valgus ja värvid ja pilved ja taevarannad imbutid muusika. Püüdsin isegi värsi joonata, kuid tuli välja üks noaivone puterdas, sühidugi, võin selle kellel veel vaeva näha, aga vähe lootsust!

Kärsin ka hernamaal kaarutauas, koos Sleenar ja Triiduga. Mõeldavad põidlavahed on nüüd villis. Kehavars hõõrub mul elati-villid välja, pärselt tuleb peos nahk peale. Aga vaev on vintsele.

Olen ka kodus istunud ja lugenud, koriduslehtemised nagu „Gjörkö Kokko ja ungelotare“, „Shakespear'i „Hamlet“, A.A. Lihne, „Kampjoes puhk“ erutavad mind rohkem kui need raamatud. O. Lutma mälestused - pole riig. L. Leere „Tõbevalgeus“ edeneb mul visalt. Pean end võtku võtma!

Aga G. M. Luuletused „Nõukogude naistes“ rõõmustavad mind tõsiselt. Oled hästi-võrre... ja pilt on ka kena - ühtlasi aljas ja aamal.

Ka üles muudeti vana „Tänapäev“ (1934a) peetus suurt huvi. Tänuksaare arutleb seal kirjanduse siin noaivise üle, Ed. Saamandi meel, intelligenti ja kodanlase üle - päris põnev! Palju paralleelset meel koosajale...“

Siinida lähed aeg niisama, päin vahel kodakate vahel jalatamas ja misu põllu ääres seest mihi-kilili korjamas. Lutnan koduste ja kutalõstega. Ning minna maailmapilt laguneb hoogsalt. Sellest tekitab vahel entine pinge, teinekord jälle mõni moment sügavat, parvult... oleasin õnnelik kui sooksin mi süvenemist töid teha nagu sina. See kurnab sind ka kindlalt: kuid lõppvõit võttes, jääb sulle sellele kergenduse. Nii et - kannata välja!

Mul seisab homme esine äe Anneli Elisabeth Kabeeri 75. sünnipäev Järnimäel. Eks näe, mis siis saab!

Ter vitusi sulle ja seljaga!

Aira

Kallis Ene!

Sain Su kirja ja rõõmustasin hullupööra, olin just langemas ülikriitilisse meeleollu. Ootasin „Loomingut“ – siinsesse postkontorisse pole see vist veel saabunud.¹ Teadsin ka, et paar (minu enda meelest värvikat) episoodi on välja tsenseeritud. Murdsin pead see üle, mis muljet see tervikule avaldab jne. Sinu suhtumine julgustas mind tublisti. Ole terve!

Mu lahkumine Tartus tundus endalegi pooljuhuslik. Aga arvasin, et kui käin ära Tallinnas ja põhjarannikul, siis tagasi Tartusse sõita oleks liigne vaev. „Põrutasin“ siis Tallinnast kohe siia. Jõudsin 16. juuni õhtupoolikul kohale ja olen seni tõeliselt rahulikku elu elanud.

Jaanipäev või õigemini jaaniöö läks vihmasest ilmast hoolimata tujuküllaselt. Vambola juures oli suur kadakatorn püsti aetud. Sugulasi-sõpru paarikümne ümber. Paksud vatid seljas, saapad jalas. Vihmavarjud peakohal ja aiatoolid tagumiku all istusime, nautisime lõket, suitsu ja sädemeid. Laud oli ka käe ulatuses – suitsuräime, õlle, viina ja võileibadega. Kajakad olid vahepeal ühe räimekoti (kilekott) küll lõhki tõmmanud ja muist sisu nahka pannud, ent meile jätkus ikkagi.

Vihm tegi vaheaegu. Hommikust linnulaulu ma küll ära oodata ei jõudnud, kuid Ilmari pojad – Mati, Peeter ja Vambo ning väimees Olev pidasid vastu hommiku kella 7-ni.² Minu küsimusele, kas nad lindude võimsat segakoori kuulsid, vastas Mati, et „laulsime ise veel valjemini“.

Teine ere suvine mulje jäi mulle ühest väikesest meresõidust Orissaare all. Valgus ja värvid ja pilved ja taevaranad imbusid minusse. Püüdsin isegi värssi panna, kuid tuli välja üks naiivne puterdis. Muidugi võin selle kallal veel vaeva näha, aga vähe lootust!

Käisin heinamaal kaarutamas, koos Ilmari ja Tiiduga. Mõlemad pöidlavahed on nüüd villis. Rehavars hõõrub mul alati villid välja. Pärast tuleb paks nahk peale. Aga vaev on vintske.

Olen ka kodus istunud ja lugenud. Korduslugemised nagu Yrjö Kokko „Ungelo tare“, Shakespeare'i „Hamlet“, A. A. Milne'i „Karupoeg Puhh“ erutavad mind rohkem kui uued raamatud. O. Lutsu mälestused – pole viga. L. Mere „Hõbevalgem“ edeneb mul visalt.³ Pean end kokku võtma!

Aga Sinu luuletused „Nõukogude Naises“ rõõmustasid mind tõsiselt.⁴ Oled hästi vormis... Ja pilt on ka kena – ühtlasi uljas ja armas.

1 Aira Kaalu Saaremaa meeleoludest inspireeritud luuletused „Rannal“, „Päike, pilved, lainevood“ ja „Laps toore õunaga“ ilmusid alles Loomingus 1984, nr 11 (lk 1443–1445).

2 Juttu on Aira Kaalu venna Ilmar Kaalu poegadest ja tütre Ülle abikaasast.

3 Soome loomaarsti ja kirjaniku Yrjö Kokko (1903–1977) Lapimaa lindude elu jälgiv romaan „Ungelon torppa“ (Helsinki, 1957) ilmus eesti keeles Inger Tamme tõlkes pealkirjaga „Ungelo tare“ (Tallinn, 1973).

4 Ajakirjas Nõukogude Naine 1984, nr 6, lk 14 ilmusid Ene Mihkelsoni luuletused *** „Kui aeg kutsub sind tagasi ja ma“, *** „Ärgu mingi metsa kalk“, *** „Mõtlesingi endast läbi“, *** „Uks klõpsus kinni ei see“ ning *** „Kas unistused täituvad kivimajas“. Neid luuletusi ei ole autor oma luulekogudes hiljem avaldanud.

Üks number vana „Tänapäeva“ (1934 a) pakkus suurt huvi. Tammsaare arutleb seal kirjanduse suunamise üle,⁵ Ed[uard] Laaman meie intelligentsi ja kodanluse üle⁶ – päris põnev! Palju paralleelset meie kaasaajale...

Muidu läheb aeg niisama. Käin vahel kadakate vahel jalutamas ja nisupõllu ääre seest rukkililli korjamas. Latran koduste ja külalistega. Ning minu maailmapilt laguneb hoogsalt. Sellest tekib vahel eriline pinge, teinekord jälle mõni moment sügavat igavust... Oleksin õnnelik, kui saaksin nii süvenenult tööd teha nagu sina. See kurnab sind ka kindlasti, kuid lõppkokkuvõttes järgneb sellele kergendus. Nii et – kannata välja!

Mul seisab homme ees mu õe Amalie Elisabeth Kaburi 75. sünnipäev Tornimäel.⁷ Eks näe, mis siis saab! Tervitusi süle ja seljaga!

Aira

5 Kirja autor on siin eksinud ajakirja Tänapäev ilmumisaastaga, sest ajakirja esimene aastakäik ilmus 1935. A. H. Tammsaare artikkel „Elu juhtima“ ilmus Tänapäevas nr 4, lk 130–132.

6 Eduard Laamani artikkel “Eesti haritlaskond juhtiva eliidina“ ilmus samas Tänapäeva numbris lk 136–138.

7 Amalie Elisabeth Kabur (Maali Kaal), 1909–1992.